

FİKİR HUKUKU

MİLLETLERARASI İHTİRA HUKUKU VE TÜRKİYE'NİN YERİ

Kemal DAYINLARLI (*)

• ANLATIM DÜZENİ: I— Giriş. II— İhtira hukukunun kodifikasyonu. A— Kodifikasyon Öncesi durum. B— Kodifikasyon dönemi. 1— Millî ihtira hukuku düzenlemesi. 2— Milletlerarası ihtira hukukunun düzenlenmesi, a— Paris İttihadı, b— İhtira hukukunun Avrupa'da yeknesaklaştırma çalışmaları. 1— Beynelmîel La Haye Beratlar Enstitüsü. 2— İskandinavya Müşterek Kanunu. 3— 27 Kasım 1963 Tarihli Strazburg Anlaşması. 4-5 Ekim 1973 Tarihli Münih Anlaşması. 5— Ortak Pazar Avrupa Beratına İlişkin Anlaşma (15 Aralık 1975). 6-19 Haziran 1970 Tarihli Beratlar Konusunda İşbirliği Anlaşması. III— İhtira çeşitleri ve korunması nedenleri. IV— Dünya ihtira mevzuatında Türkiye'nin yeri. V— Berat lisanslarının, ihtira lisanslarının ve diğer gayrimaddi mallara ilişkin lisansların (imalât sırları, İşletme tecrübeleri ve know how) ekonomik mübadeledeki önemi. VI— Lisans sözleşmelerinde Türkiye'de güdülen amaç. VII— Sonuç.

I— GİRİŞ

Kanaatimca doğanın kendisi zaten bir ihtira'dır. Tanrının bu ihtirai öylesine özen ve dikkatle yaratılmış ve sırlarla mücehhezdir ki ona hâkim olan temel hesaplar, varoluş nedeni ve düzen daima insanlarınecessüsünü çekegelmiştir.

Dünyamızın nasıl döndüğü, kainat içindeki yeri, sakladığı sırlar hep merak ve araştırma konusu olmuştur. İnsan tabiatı ve içgüdüğü icabı dünya ve evren içinde herşeyi, merak saiki ile incelemiş ve bunların sırlarını çözme yollarını aramıştır. Bir ölçüde çözmüştür de. İki odunu birbirine sürterek ateşi bulan insan, o gün bunu hayatî kabiliyeti haiz büyük bir buluş olarak görmüştür. Ampülü icat eden Edison'la insanoğlunun gecesi de aydınlanmıştır. Bu arayış ve buluşlar mazide devam ettiği gibi, halen devam etmekte olup, atide de devam edecektir şüphesiz. Ancak, insanoğlu bu arayış, keşif ve icatların bugün neresine gelmiştir. Bunu tespit etmek günümüzde imkânsız. Ama halen tüm insanlık bu araştırma ve buluşlara devam etmektedir. Ayrıca, gelecekte mutlaka yani buluşların birbirini izleyeceğine dair kesin karineler mevcuttur.

Öyle ya, gökyüzünde ay tutulduğu zaman vaktiyle dünyadan silâh atarak onu tutulmaktan kurtaracağına inanan insan, işte bu araştırma, buluş ve bunların verdiği teknik güç, imalât ve işletme tecrübesi ile artık aya bizzat gidip ayak basmış ve bir nebze buecessüsünü gidermiştir. Çok kısa zaman önce insan aya ilk ayak bastığında yer yerinden oynamıştır. Ama bu düzende kimbilir, daha çözülecek ne sırlar, icad edilecek ne buluşlar vardır. Bugünün yeni buluşu yarının günlük olaylar zincirinin bir halkası haline gelecektir. Daima yeniyi bulma merakı insanın yapısında vardır. Daha henüz kendi uzuvlarını bile tanımayan bir bebek yere yatırıldığı zaman nasıl ayaklarını yakalamaya çalışır ve onu yakaladığı zaman haz duyar, yakalayamadığı zaman ağlar ve onun bu durumu yetişkin insanı güldürürse işte gelecek kuşak insanları da kimbilir bugün bizim yeni buluş diye nitelendirdiğimiz çok şeyi öylesine basit ve günlük olaylar zincirinden bir halka olarak göreceklerdir. İşte, dünyamız bu yönüyle belli bir istikamette ve belli bir düzen içinde yeni

* Ankara Barosu Avukatlarından

buluşlara mutlaka tanık olacaktır. Başka bir deyişle yeni ihtiralar daha mutlu bir dünya için insanlığın emrine sunulacaktır.

Yalnız, tüm ihtiraların insanların refah ve mutluluğu için kullanıldığını söylemek güçtür. Dünya toplumları bir ilerleme yarışı içindedir. Bu nedenle, ihtiraların kendi ülkelerinde yapılmasını, yayılmasını, geliştirilmesini isterler. Kendi toplumlarının yükselmesi, refahı ve mutluluğu için ihtiraları araç olarak kullanırlar. Bazı durumlarda toplum menfaati için ihtira konusunu mecburi lisansa tâbi tutarlar. Nitekim “mecburi lisans müessesesinin kökleri İngiliz Kraliyet imtiyazlarında bulunmaktadır. İngiliz imtiyazları muhteriyi korumaktan ziyade muayyen bir endüstrinin memlekete sokulması gayesi ile verilmişler; bu yüzden imtiyazlar daima icra mükellefiyetini de tazammun etmişlerdir. Aslında bugünkü berat himayesinin gayesi de, teknik bir ilerleme meydana gelmesi dolayısıyla muayyen bir memleket halkının teknik ilerlemedeki menfaatidir”¹.

Devletler ve toplumların, bu ilerleme ve yükselme yarışında her zaman ihtira konusunu tüm insanlığın mutluluğu için kullandıkları söylenemez. Birbirleri ile iyi geçinen ve barış içinde yaşayan ülkeler ihtira konusu gayrimaddî malları bir bedel mukabilinde diğer toplum bireylerine veya müesseselerine satarak hem onların ilerlemelerine katkıda bulunmuş, hem de bu ihtiraların kullanılmasından, devrinden veya satışından para kazanmış olurlar. Buna karşın, birbirleriyle ihtilâf halinde veya savaş durumunda olan toplum ve devletler ise ihtira konusunu hasımlarını mahvetmek için kullanmışlar ve halen de kullanmaktadırlar. Barış halinde toplumun daha fazla refaha kavuşturulması arzusu, savaşta ise düşmandan daha güçlü olma ihtiyacı ve düşman korkusu, bu defa ihtira konusunu düşman devletin insanların yok edilmesi amacına yöneltmiştir. Hatta, güçlü süper devletler kendi toplumlarının menfaati, fabrikalarının çalışması, yeni ihtiralarının denenmesi, yaygınlaştırılması için diğer insanları öldürmekten çekinmemektedirler. Bazen de halen İran—Irak savaşında olduğu gibi en yeni ve modern silâhları savaşan her iki ülkeye de satmak suretiyle başkalarının katledilmesini kendi toplumlarının politik menfaati için umursamamakta, hatta bu katliamları desteklemektedirler. Zaten, dağların hâkimi Köroğlu Destanlarındaki “Tüfek icat oldu mertlik bozuldu” dizesinin temelinde yatan ana fikir de gösteriyor ki, ihtiralar daima insanlık hayrına kullanılmamıştır. Zira, 1945’de Hiroşima ve Nagazaki’de atılan atom bombasını, uzun menzilli füzelerle ülkeleri mahvetme amacını taşıyan ihtiralar insanlığın mutluluğu ve refahı için kullanılan ihtiralar olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Bazen ihtiralar kullanılır ve işletilirken meydana gelen teknik kaza ve ihmallerin de insanlığı tehdit ettiği bir gerçektir. Günümüzde 1986 yılı Nisan ayında Çernobil nükleer santralında meydana gelen kaza sonucu yayılan radyasyon bulutları da buna örnek olarak gösterilebilir. Bu açıdan bakıldığı zaman Hopes’un “Hom homoni lupus” insan insan için bir canavardır, deyiminin hâlâ günümüzde dahi geçerliliğine tanık olmaktayız.

II— İHTİRA HUKUKUNUN KODİFİKASYONU

A) Kodifikasyon öncesi durum

İhtira hukukunun bir branş olarak kabulü çok eski değildir. Hak olarak ihtiraların korunması Roma hukuku devrinde bile vardı. Fakat, Roma hukuku maddeden soyut olan zihnî verim üzerinde bir hak tanımamıştı.

¹ AYİTER, Nurşin. İhtira Hukuku, Ankara, 1968, sh. 130-131.

Gayrimaddî malların korunması için ilk çözüm İhtira sahiplerine tanınan imtiyazlar şeklinde görülmüştür. Matbaa imtiyazları, yazarlara tanınan imtiyazlar bu çeşit korumalardır.

Teknik eserlerin korunmasına ait ilk imtiyaz hakları, doğrudan doğruya teknik esere taallük etmeyip memlekette yeni bir endüstrinin kurulmasını teşvik gayesini gütmekteydi. Bu sahada ilk teknik İmtiyaz kumaş dokuma zanaatı ile ilgilidir ve İngiltere’de 1331 tarihinde III. Edouard tarafından verilmiştir².

B) Kodifikasyon dönemi

1) Millî İhtira hukuku düzenlemesi

Avrupa’da XIX. yüzyılda endüstri alanında günümüze kadar gelen büyük gelişme başladığında zaten, birçok Avrupa devletinin ihtira hukuku alanında millî kanunları mevcut bulunuyordu. İngiltere’de 1791 tarihli Statute of Monopolies, Fransa’da 1791 kanunu, Bavyera’da 1791 kanunu, Sicilya ve Avusturya’da 1810 kanunu, Prusya’da 1815, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg’da 1817, İspanya’da 1820, İsveç’de 1834 ve Portekiz’de 1837 kanunları³.

Yukarıda sayılan kanunlardan birçok ülkede model kanun olarak alınan ve etki alanı geniş olan ihtilâl sonrası Fransız İhtira Kanunu hariç, diğer kanunların bazıları ihtirada rüçhan hakkı tanıyor, bazıları ise suiistimali önleyici hükümler vazediyordu.

Bu esinlenmiş kanunlar esas XIX. yüzyılın ikinci yansında modern hale geldiler. Bunlardan bazıları çok uzun ömürlü oldu. 1844 Fransız İhtira Kanunu 1968 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1854 Belçika Kanunu ise günümüzde bile yürürlüktedir.

Görülüyor ki Avrupa ülkeleri hemen hemen aynı dönemde ihtira kanunlarını yürürlüğe koymuşlardır. Birbirinden esinlenen bu kanunlar, millî kanun karakterlerini korumuşlardır. Oysa, tüm ülkelerin ekonomik koşullarının aynı olmaması, sanayileşmedeki ilerlemelerin ve teknikteki geleneklerin farklı olması, milletlerarası bazı müesseselerin ve ekonomi kanunlarının doğmasına gerekçe olmuştur.

2) Milletlerarası İhtira Hukukunun Düzenlenmesi

a) Paris ittihadı

Yukarıda görüldüğü gibi ihtira hukuku üzerindeki millî kanunlara rağmen, belli bir süre sonra ihtira konusunda mevcut kanunların hiçbir zorlama ve gayret olmaksızın 3 gruba ayrılmış olduğuna tanık oluyoruz. Birinci grup İngiliz dilini konuşan ülkelerin kanunları, ikinci grup Latin ülkelerinin kanunları (İspanya, Fransa ve İtalya), üçüncü grup Germen ve Kuzey Avrupa ülkelerinin kanunları (Almanya, Avusturya, Danimarka, Norveç, İsveç ve İsviçre)⁴.

² AYİTER, Nurşin. İhtira Hukuku, Ankara, 1968, sh. 13.

³ SCHEUCHZER, Antoine. Nouveauté et Activité Intensive en Droit européen des Brevets, Genève 1981, sh. 9.

⁴ Ladas. La protection Internationale, p. 15 et 16. Antoine SCHEUCHZER. Nouveauté et Activité Intensive en Droit européen des Brevets, Genève 1981, sh. 10.

Millî ihtira kanunları üzerine ilk eleştiri 1873 yılında Viyana uluslararası sergisinin hazırlık çalışmaları esnasında yapıldı: Bu eleştiride Avusturya hükümetinin yabancı ihtiralar iyi korumadığı öne sürüldü. Bu sergi yılında Viyana’da yapılan bir kongre, ihtira hukukuna ilişkin dört çözüm getirdi ki bunlardan birisi, ihtiraların korunmasına dair “uluslararası bir anlaşma” yapılması gereği idi.

1878 Paris Uluslararası Sergisinde bir kongre toplandı. Daimi komisyona “Yeknesak mevzuat”ın prensiplerini tespit etmesi için beynelmilel bir konferansın toplanması işi tevdi edildi. Komisyon tarafından hazırlanan tasarı 1880 Paris Uluslararası Konferansına davet edilen hükûmetlere gönderildi. Sonunda 20 Mart 1883 tarihinde Paris Beynelmielel Konferansında onbir devlet tarafından Sınaî Mülkiyet Korunmasına İlişkin Uluslararası İttihad “Union Internationale pour la Protection de la Propriété Industrielle” imzalandı.

Zaman zaman gözden geçirilen ve güncelleştirilen bu anlaşmanın sınaî mülkiyet üzerinde uluslararası bir önemi vardır. 1967 Stockholm Konferansından sonra İsviçre de bu ittihadı tasdik etmiştir. Son metin ittihad ülkeleri arasında beynelmilel bir teşkilât kurmaktadır. Bu teşkilat bir icra ve idarî organ ile yasama organından oluşur. Stockholm’de gözden geçirilen Paris ittihadı, Paris ittihadının idarî işlerinin yürütülmesini (OMPI) ye, “Organisation Mondiale de le Propriété Industrielle”e tevdi etti.

b) İhtira hukukunu Avrupa'da yeknesaklaştırma çalışmaları.

1) Beynelmielel La Haye Beratlar Enstitüsü (Institut International des Brevets de La Haye (IIB)).

Bir ihtiram yeni olup olmadığını araştırmak hem teknik bilgi ve imkân, hem de geniş bir araştırmayı gerektirir. Bu ise büyük masraflı intaç eder. İşte bu araştırmayı daha az masrafla ve daha kolay yapabilmek için 6 Haziran 1947’de Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda arasında La Haye’de bu enstitü kurulmuştur. Bu enstitü tamamen teknik araştırma ve incelemeyi objektif olarak yaparak kendisine müracaat eden devletlere, müracaat konusu ihtiram yeni olup olmadığı hakkındaki raporunu verir. 1 Ocak 1960 tarihinde İsviçre de bu teşkilâta katılmıştır.

2) İskandinavya Müşterek Kanunu (La loi Commune Scandinave)

Kuzey Avrupa ülkeleri ihtira beratı hususunda ilk işbirliği yapan ülkelerdir. 1881’de Kopenhag’da toplanan hukukçular ihtira kanunlarının yeknesaklaştırılması imkânının bulunduğuna işaret etmişlerdir. Daha sonra 1922’de ve 1928’de bu konuda tavsiyelerde bulunmuşlar, fakat bu tavsiyeler olumlu sonuç vermemiştir. Ancak, 1938’de işbirliğinin temeli atılmış ve İkinci Dünya Savaşından sonra Danimarka, Norveç ve İsveç hükümetlerinin temsilcilerinden oluşan bir komite kurulmuştur. Bu komite 1952’de muhtelif işbirliği şekilleri üzerinde bir araştırmayı sunmuştur. Bu inceleme sonunda benimsenen öneriye göre bir İskandinav beratı tesis edilecektir. İhtiram tevdi edildiği yerin bürosunca gerçekleştirilen talep incelemesi sonunda verilen berat, bu ülkelerden herbirinde millî berat niteliğini kazanır.

Beratlarla ilişkin kuzey ülkeleri kanunları Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsviç’te 1967’de yayımlandı ve 1 Ocak 1968 tarihinden itibaren yürürlüğe girdi. Bu kanunlar, gerçek bir yeknesaklığa ulaşmıştır. Şurası açıktır ki bu kanunlar 1963 Strazburg Anlaşması’nın hükümleriyle tamamen uyum içindedirler.

3) 27 Kasım 1963 tarihli Strazburg Anlaşması.

Beş kez değiştirilen taslaklar 1963'de en son tasarı olarak imzaya açıldı ve önce Danimarka, Fransa, İtalya, Batı Almanya, İngiltere, İsveç ve İsviçre arasında imzalandı. Bunlara hemen sonra Belçika, Hollanda, İrlanda gibi ülkeler de katıldı. Bu anlaşmanın adı: İhtira Beratları Hukukunun Bazı Unsurlarının Yeknesaklaştırılmasına İlişkin Anlaşma'dır (Convention sur l'unification de certains elements du droit des brevets d'invention).

Strazburg Anlaşmasının önemi şudur:

Hukukî bir senet olan ihtira beratının verilmesine ve geçerliliğine dair esas kurallar ilk defa bu anlaşma ile yeknesaklaştırılmıştır. Bu mecburi kurallar anlaşmayı imza eden tüm devletleri bağlayıcı idi. İşte bu nedenledir ki Strazburg Anlaşması imzalanmasından ancak 17 yıl sonra, yani 1 Ağustos 1980 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. Zira, yürürlükten önce, millî kanunların buna göre uyarlanması gerekiyordu. O tarihte ise imza eden devletler buna henüz hazır değillerdi.

4) 5 Ekim 1973 tarihli Münih Anlaşması

Bu anlaşmanın adı Avrupa Beratına İlişkin Anlaşmadır (Convention sur le Brevet Europeen dite convention de Munich).

Bu anlaşmaya göre tüm gerçek ve tüzel kişiler Münih'de Avrupa Beratlar ofisine veya onun La Haye'deki dairesine veya milî mevzuat müsaade ediyorsa millî bürosuna (madde 58) müracaat ederek bir Avrupa Beratı isteyebilir. Talep dilekçesinde, hangi devletlerde ihtiram korunmasının istendiği, ihtiram tarifi, İhtiram kendine aidiyetinin ispatı, çizimler ve bir özet bulunmalıdır.

Tevdi dairesi tarafından gerçekleştirilen bir incelemeden sonra, Avrupa araştırma dairesi araştırma raporunu tanzim eder (madde 92). Tevdi tarihinden itibaren en erken 18 ay sonra talebin ve Avrupa raporunun yayımlanması gerçekleşir. İhtira incelemesi olumlu sonuca bağlanırsa Avrupa ihtira beratı verilir ve yayımlanır (madde 97 ve 98). Buna 9 ay içinde 100 üncü maddede sayılan gerçeklerle herkes itiraz edebilir. İtiraz dairesi bu itirazı geçerli görürse ihtira beratını İptal eder (madde 102). Aksi halde itirazı reddeder. Berat 20 yıl için geçerlidir. Beratın süresine, koruma kapsamına ve haklarına İlişkin hususlar Avrupa hukukunca düzenlenir.

5) Ortak Pazar Avrupa Beratına İlişkin Anlaşma (15 Aralık 1975)

Buna Lüksemburg Anlaşması da denir.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun 9 üyesi tarafından 15 Aralık 1975'de imzalanan bu anlaşmanın iki önemli özelliği şunlardır:

a) Ortak pazar beratı yeknesaklık niteliği taşır. Anlaşmanın uygulandığı tüm ülkelerde aynı hükmü icra eder. Binnetice, ortak pazar beratı sadece bu ülkelerde tevdi, temlik, iptal edilebilir ve sukut edebilir.

b) Ortak pazar beratı tamamen, otonom bir nitelik taşır ve üye ülkelerin iç hukukuna tâbidir.

6) 19 Haziran 1970 tarihli Beratlar Konusunda İşbirliği Antlaşması

Buna Washington Antlaşması da denir (La Trait  de Coop ration en Mati re de Brevets (PCT) du 19 Juin 1970, dite Trait  de Washington).

Washington Antlaşması, ihtira tevdiinin çok geniş bir planda beynelmilel usullere göre yapılmasını öngörmektedir. Amacı, çeşitli ülkelerde ihtiram daha ucuz bir şekilde korunmasını temindir. Onun için Antlaşmayı imza eden herhangi bir devlete müracaat edilerek ihtira beratı talebi yapılabilir. İhtira ile ilgili teknik durumun beynelmilel seviyede araştırılmasında ve incelemede asgari belgelemeyi şart koşar

Strazburg Anlaşması'nın ana hatlarını içermekte olduğundan bu antlaşmanın Avrupa İhtiralarının korunmasına ilişkin bir yenilik getirdiği de söylenemez.

III— İHTİRA EşitLERİ VE KORUNMASI NEDENLERİ

I) İhtira Beratı Kanununun 2. maddesinde yazılı ihtira çeşitleridir ki bunlar  c bölüme ayrılır:

- 1) şey (mahsul) ihtiraları
- 2) Yeni vasıta ihtiraları
- 3) Mal m vasıtaların yeni bir şekilde istimali (tatbiki)

II) Usul İhtiraları (procede)

III) Islah ihtiraları

- 1) Ek ihtira
- 2) Bağlı ihtiralar⁵.

İhtiralar, ihtira sahiplerinin buluşlarını sadece  c nc  şahısların taklit etmelerine engel olmak için değil, bir ülkenin teknolojik seviyesini yükseltmek, o ülkenin ulusal ekonomisine katkıda bulunmak için korunmaktadır⁶.

İhtiralar, sahibine sınırlı bir süre için buluşunun istisna  işletme hakkını sağlar. Bütün dünyada patenle tanınan koruma süresi sınırlıdır. Bu süre 15-20 yıl arasında değişmektedir. Ülkemizde, İhtira Beratları Kanununa göre bu süre 5, 10, 15 yıl olarak öngörülmüştür. Buluşla ifade edilen şey teknik bir alanda özel bir problemin  z m d r⁷.

1976 yılı Hayat İlm  makalesinde G, MORICE aşağıdaki istatistik bilgileri vermektedir. "1973 yılında Fransızların Fransa'da 13.400 ihtira beratı müracaatına karşın aynı yıl Almanlar Almanya'da 31.900 ve İngilizler İngiltere'de 22.500 adet ihtirada bulunmuşlardır. Almanlar Fransa'da 8.000, Fransızlar Almanya'da 3.200 ihtira beratı müracaatı yapmışlardır: Almanların Amerika Birleşik Devletlerinde 8.600 ihtirada bulunmalarına karşın, Fransızlar

⁵ AYİTER, Nurşin. İhtira Hukuku, Ankara, 1968, sh. 40 ve devamı.

⁶ YOSMAOğLU, Nevzat. Dünya'da ve Türkiye'de Patentler, Know-How'lar ve Markalar, Ankara 1978, s. 33.

⁷ Document de l'OMPI PR/GE/2; 5 Septembre 1975, Gen ve. Nevzat YOSMAOğLU'dan naklen. age sh. 2.

ancak 3.200 ihtirada bulunurken Amerikalılar ise bu ülkede 10.000 ihtira beratı müracaatında bulunmuşlardır”⁸.

Diğer yandan, bugün Avrupa’da berat himayesine mazhar olan ihtiraların %80’inin istihdam edilen durumunda olan kimseler tarafından yapıldığı bir gerçektir. Denebilir ki; bilhassa endüstri memleketlerinde tek başına çalışan muhterî tipi kaybolmağa yüz tutmuştur. Bu yüzden zamanımızda İhtira hukuku ile iş hukuku arasında sıkı bir bağlantı doğmuş ve işçi İhtiralar gitgide özel kanunlarla tanzim edilmeye başlanmıştır⁹.

İngiltere’de 1977 tarihli Patents Act (madde 39 ve devamı) eğer işçi az veya çok ihtiram işverene ait olacağını bilerek görevlendirildi ise, işçi ihtirai işverene ait olur, demektir. Eğer böyle bir koşul yoksa “işçi ihtiramın işçiye ait olacağı hükme bağlanmıştır”. Bu hükmü, hakkaniyet mucibince ücret ödenmesi hükmü takip etmektedir.

Hollanda’da (7 Kasım 1910 tarihli kanun) ki bu kanun hayli tadilâta uğradı ve en son tadilât da (30 Mayıs 1963)’de yapıldı. Bu kanunun 10. maddesine göre eğer İşçi ihtira için istihdam ediliyorsa “işçi ihtirai işverene ait” olur.

Danimarka’da 29 Nisan 1955 tarihli kanunun daha nüanslı ve uygulamasının daha karmaşık olduğu görülür. Kanunun 3. maddesine göre “Bu kanunun veya aynı amaca yönelik diğer kanunların hükümlerine aykırı olmayan sözleşmelerde hüküm olmaması halinde ihtira, onu gerçekleştiren işçiye ait olur” hükmü vardır. Fakat daha sonra 5. maddede şu hüküm yer almıştır. “Eğer şirket içinde işçi kendi görevlerini ifa ederken bir İhtira gerçekleştirdi ise — Bu ihtira şirketin kendi faaliyetleri içinde kalmak şartıyla— işveren, bir veya birçok ülkede bu ihtira üzerindeki hakları ileri sürebilir...” Bu durumda başka türlü kararlaştırılmamışsa işçi hakkaniyete uygun bir ücrete hak kazanır (madde 8). Demek ki burada da sorun hakkaniyete uygun bir ücretle giderilmiş olmaktadır,

Federal Almanya’da 25 Temmuz 1957 tarihli kanuna en sonuncusu 27 Haziran 1970’de olmak üzere tamamlayıcı hükümler getirilmiştir. Kanun, hizmet ihtiraları ile serbest ihtiralar arasında bir ayırım yapmaktadır (madde 4). Hizmet ihtiralarında işverene ihtira üzerinde haklar veren ve işçinin şirketteki işi ile ilgili olmasını gerekli kılan bir düzenlemeyi getirir ki, burada işveren ihtira üzerinde hak iddia eder ancak işçiye ihtira için “uygun bir mükafat verilir” (madde 9 ve 10).

Avusturya’da (8 Kasım 1973 ve 17 Haziran 1979 tarihli ek kanunlarla tamamlanan 1970 kanunu) “Hizmetlerinin devamı boyunca işçi tarafından yapılan ihtira için berat verilmesi halinde (madde 4), işçi tarafından gerçekleştirilen bir ihtira işverenin mülkiyetine geçerse veya işveren tarafından kullanılırsa özel ve hakkaniyete uygun bir ücrete işçi hak kazanır”¹⁰ demektir.

IV— DÜNYA İHTİRA MEVZUATINDA TÜRKİYE’NİN YERİ

Ülkemizde ilk İhtira Kanunu 23 Mart 1879 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun 1844 Fransız İhtira Kanunundan tercüme edilerek alınmıştır. 50 maddeden oluşan kanunu bugün dil

⁸ BRANÇON, André. Journée d’étude relative à la loi du 13 Juillet 1978 sur les Brevets d’Invention. Paris 1979, sh. 17.

⁹ AYİTER, Nurşin. İhtira Hukuku, Ankara, 1968, sh. 67-68.

¹⁰ FRANÇON, André. Journée d’étude relative à la loi du 13 Juillet 1978 sur les Brevets d’Invention. Paris 1979, sh. 16.

bakımından anlamak bir hayli güçleşmiştir. Kanunda kullanılan hukukî deyimler Osmanlıca olduğundan günümüz Türkçesine bir başka dil kadar yabancı gelmektedir. Üstelik, gelişen günümüz tekniğinin ve sosyoekonomik koşullarının gereksinimlerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu konuda yapılacak şey, beynelmilel ihtira beratı anlaşmalarındaki asgari müşterekleri içeren günümüz tekniğini, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını dikkate alan ve bu ihtiyaçlara cevap verebilecek olan bir kanunun bir an önce yürürlüğe girmesini sağlamaktır. Kanaatimce bu amaç için iki yol izlenebilir.

Birinci yol: Mevazı 1844 Fransız İhtira Beratı Kanununu değiştiren yeni Fransız İhtira Beratı Kanununu aynen almaktır. Zira, bu kanun beynelmilel anlaşmalar ve günümüz tekniği ve sosyo-ekonomik koşulları dikkate alınarak düzenlenmiştir. Fakat ana hatları ile 1844 Fransız İhtira Beratı Kanunundan da esinlenmiştir. Bu yol izlenirse ihtira hukuku alanında 1879'dan beri katedilen yol ve yöntem güncel hale getirilmiş olur. Türk İdare hukukunda Fransız sisteminin zaten mevcut derin etkisi de gözönüne alınırsa, böyle bir yol izlenmesi ihtira beratı kanununun ana prensiplerinin korunması bakımından da ülkemiz için faydalı olur.

İkinci yol: Medenî Kanunumuz ve Borçlar Kanunumuz İsviçre'den alındığına göre, İhtira Beratı Kanununu da İsviçre'den almaktır. Böylece, gayrimaddî hakların korunması ve devri gibi hususlar Medenî Kanunumuzdaki ve Borçlar Kanunumuzdaki hükümlerle bütünleşmiş olur. Ayrıca, İsviçre İhtira Beratı Kanunu uzun çalışmalar, araştırmalar ve incelemeler sonunda kabul edilmiş ve İhtira beratlarına ilişkin uluslararası anlaşmalara göre uyarlanmış modern bir kanundur. Günümüz ihtiyaçları düşünülerek, gözönüne alınarak hazırlanmıştır. Zira, bu kanun 25 Haziran 1954 tarihinde yürürlüğe konmuş fakat 17 Aralık 1976 tarihinde tadilâta uğramıştır. Bu tadilatla 1973 Avrupa Patent Anlaşması (European Patent Treaty) ile 1970 İhtira İşbirliği Anlaşması (Patent Cooperation Treaty) hükümlerine göre kanun uyarlanmıştır¹¹. Bu nedenle bu kanunun ülkemizde kabul edilmesinin ülkemiz için yararlı olacağı inancını taşıyamıyorum.

Bu iki yoldan hangisi izlenecekse hemen harekete geçip bu konudaki gecikmeleri telâfi yoluna gitmelidir. Zira, geçen zaman ülkemizin aleyhine işleyeceğinden geç kalınması halinde bu gecikmenin bedelini gelecekte gene ülkemiz ödemek zorunda kalacaktır.

V— BERAT LİSANSLARININ, İHTİRA LİSANSLARININ VE DİĞER GAYRİMADDİ MALLARA İLİŞKİN LİSANSLARIN (İMALAT SİRLERİ, İŞLETME TECRÜBELERİ VE KNOW-HOW) EKONOMİK MÜBADELEDEKİ ÖNEMİ

Bundan önceki bölümlerde ayrıntılı olarak belirttiğim gibi devletler sanayi ve teknik ilerledikçe bunlara dair beratsız ve beratsız ihtiraların, imalât sırlarının, işletme tecrübelerinin, Know-how'ların korunmasını ve bunların başkalarına kullandırılmasını gerek kendi millî kanunlarıyla, gerekse uluslararası anlaşmalarla hükme bağlamışlardır. Devletlerin bu gayrimaddî malların korunma ve devirleri ile meşgul olmaları kendi fertlerinin ve devletlerin teknik gelişmesi ve ekonomik menfaatleri nedeniyle.

Bunların devirleri ise lisans sözleşmeleri ile gerçekleşmektedir. Lisans sözleşmesi ile “Bir taraf (lisans veren), diğer taraf olan (lisans alana) karşı bedeli mukabilinde gayrimaddî

¹¹ F. DESSEMONTET and T. ANSAY. Introduction to Swiss Law. Kluwer, Deventer, The Netherlands 1983, sh. 168.

bir malın veya sonuçları ile ona yaklaşan fiilî bir inhisarı durumun kullandırılması yükümlülüğü altına girer"¹².

Bu tarif de gösteriyor ki bu konuda sözü edilen lisans sözleşmeleri, endüstrileri gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkelerde ve geri kalmış ülkelerde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde ülkeler birbirine muhtaç durumdadır Eski kapalı ekonomi dönemi artık geride kalmış ve ülkeler sınırlarının dışına taşarak birbirleriyle daha çok alışveriş eder duruma gelmiştir. Bu alışveriş sınaî gelişme ile birlikte daha kapsamlı hale gelmektedir.

Bir makinanın imalât sırları bilinmeyince istenilen vasıfta garantilerle mücehhez bir makina imâl etmek mümkün olmamaktadır. Ö halde imalât sırlarının kullandırılması bir lisans sözleşmesine konu olmaktadır.

Bir fabrikanın rantabl en iyi ve en ucuza işletilmesi gereksinimi, işletmede tecrübeli kişilerle lisans sözleşmesi yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Know-how (savoir-faire) da böyledir. Biz buna bir işin püf noktası demektediriz. Eğer, satın alınan makinaların işletilmesi ile ilgili püf noktası bilinmezse işletmenin gayri iktisadî olacağı açıktır. Belki bu püf noktası çok çalışma, masraf ve tecrübe ile bulunabilir. Fakat böyle bir durum gayri iktisadî olur. Zaten örneğin bir makinayı satan kimse mutlaka işin bir püf noktasını kendine saklar ve bunu lisans sözleşmesine konu yapmak ister. Çünkü, o da bu püf noktasına ulaşabilmek için gerekli araştırmalara, incelemelere, denemelere hayli masraf etmiş ve zaman harcamıştır. Bu masrafları o makinayı satın alanlara paylaştırmak ister. Dolayısıyla lisans sözleşmesi yapma zorunluğu kendiliğinden bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Bu husus sınaî gelişmenin tevlit ettiği kaçınılmaz bir sonuçtur.

VI— LİSANS SÖZLEŞMELERİNDE TÜRKİYE'DE GÜDÜLEN AMAÇ

Lisans sözleşmeleri bedelleri, ya maktu bir ücret şeklinde veya Royalty (dönemsel ödemeler) halinde tespit edilir. Her iki durumda da ülkeden dışarıya belli miktarda bir döviz gider. Onun için lisans sözleşmelerinin yapılması Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının ön incelemesine ve müsaadesine vabestedir.

Lisans sözleşmesi yapmak isteyen taraf, bunun bir fizibilite raporunu tanzim ve Bakanlığa ibraz etmek zorundadır.

Fizibilite raporunda iki amaca bakılır:

Birinci amaç: Yapılması istenen lisans sözleşmesine konu teşkil edecek makina, cihaz ve malların Türkiye'de imalâtı halinde, bunların Türkiye piyasasında satışı öngörülür. Bu takdirde imalât Türkiye'de olduğu için bu durum istihdam politikasına yardımcı olur. İşsizlere belli ölçüde iş sahası açılmış olur. Ayrıca bu malların dışarıdan ithali kısıtlanır veya yasaklanır. Bu çeşit lisans sözleşmelerine Türkiye'de ithal ikamesine olanak sağladığı için izin verilir.

İkinci amaç: İhracata yöneliktir. Lisans sözleşmesine konu teşkil eden makina, cihaz ve malların Türkiye'de imalinden sonra bunların tümü veya ihtiyaç fazlası yurt dışına ihraç edilirse, bu durumda belli ölçüde hem istihdam sahası açılmış olur; hem de Türkiye'de imalât yapılarak ihraç edilen makina, cihaz ve mallardan döviz girdisi elde edilir.

¹² M. PEDRAZZINI, Mario. Le Contrat de licence. Fribourg 1985, sh. 97.

İşte lisans sözleşmelerinin sınaî ve sosyo-ekonomik kalkınmamıza getirdiği olumlu sonuçlar ile lisans sözleşmesi dolayısıyla ödenen döviz kayıplarının mukayeseli bir hesabı yapılmalı ve sonuçta, Türkiye'nin kayıp ve kazancı gözönüne serilmelidir. Bu alışverişten Türkiye kazançlı ise lisans sözleşmesine izin verilmeli; aksi halde lisans sözleşmesi yapma talebi reddedilmelidir.

İşte Sanayi ve Ticaret Bakanlığı da bu amacın tahakkuku için lisans anlaşmalarında izin öncesi dikkat edilecek hususları aşağıdaki gibi sıralamakta ve bu hususlara riayeti mecbur kılmaktadır.

LİSANS SÖZLEŞMELERİNDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

- 1) Herhangi bir üretim miktar, fiyat ve ihracat kısıtlaması bulunmamalıdır.
- 2) Bağlı alımlardan kaçınılmalıdır. Üretimle ilgili hammadde ve/veya yarı mamullerin lisans verenden veya onun göstereceği herhangi bir kaynaktan satın alınma mecburiyeti olmamalıdır. Bu şartıyer aldığı takdirde uygun fiyat, kalite ve teslim garantileri verilmelidir.
- 3) Royalty bedeli net satış fiyatı üzerinden hesaplanmalıdır (Net satış fiyatı: Brüt satış fiyatından her türlü ambalaj, nakliye, sigorta, katma değer vergisi, iskonto vadeli satışlardaki vâde farkı ve dışarıdan ithal edilen mamul ve parçaların gümrüklü maliyeti indirildikten sonra elde edilen meblağı ifade eder).
- 4) Lisans veren, antlaşma mevzuu mamullerin imalatı veya teknik hizmetlerin ifası için yeterli teknolojik bilgiye sahip olduğunu, patent üzerinde sınırsız tasarruf yetkisi bulunduğunu ve lisans alanın bu hususta üçüncü bir tarafın taleplerine muhatap olmayacağını teminat altına almalıdır.
- 5) Kaliteli üretim için yeterli teknolojik bilginin aktarılması garanti altına alınmalı ve kalite kontrol şartları yer almalıdır. Mamul kalitesini düşürücü, kusurlardan doğacak tazminat ve fesih şartları dengeli olmalıdır.
- 6) Anlaşmazlık halinde Uluslararası Ticaret Odasının Hakemlik Kuralları uygulanmalıdır.
- 7) Uygulanacak hukuk Türk Hukuku veya İsviçre Hukuku olmalıdır.
- 8) Antlaşmanın süresi 5 yıl olmalıdır.

LİSANS SÖZLEŞMESİNE İZİN ALMAK İÇİN YAPILACAK MÜRACAATA EKLENMESİ GEREKEN BELGELER

- 1) Lisans Antlaşması Taslağı
- 2) Fizibilite Raporu
- 3) Lisans konusu mamullerin üretileceği tesislerin varlığını kanıtlayıcı belgeler.

•4) Lisans veren hakkında bilgiler (Faaliyet Raporu ve yıllık araştırma geliştirme masrafları).

VII— SONUÇ

İşte buraya kadar açıkladığımız durumlar gözönüne alındığında ortaya çıkan manzara şudur:

1) Gelişmiş ülkelerde durum

Dünya’da gelişmiş ülkeler ihtira hususunda kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla ihtiraları bir nevi tekelleştirme yoluna gitmektedirler. Uluslararası anlaşmaya katılan her ülke kendi ülkesinin insanların daha refah içinde yaşaması için bir yandan kendi insanının ihtiralarını teşvik ederken, bir yandan da onların ihtiralarının yabancı ülkelere korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, başka ülkelerdeki ihtiralardan da kendi ülkesinde azamî istifadeyi sağlamaya çalışmaktadır.

2) Gelişmekte olan ülkelerde durum

Gelişmekte olan ülkeler ise sınaî ve sosyo-ekonomik gelişmelerini daha kısa zamanda tamamlamak ve bunları daha ucuza maletmek için gelişmiş ülkelerin ihtiralarından faydalanma yolunu seçmektedir. Eğer bunu hiçbir bedel ödemedi yapabiliyorsa, Japonların İkinci Dünya Savaşı sonrası yaptığı gibi sanayide gelişmiş ülkelere ekonomik ve teknik ajanlar göndermek ve imalât sırlarını öğrenmek suretiyle gerçekleştirme yoluna gitmektedirler. Tabii böyle bir durum yapılabildiği ölçüde gerçekleşir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler buna imkân bulamadıkları zaman da lisans sözleşmesi yapma yolunu seçmektedirler. Elbette bunun için bir bedel de ödemektedirler. Türkiye de bu gruba giren gelişmekte olan ve bu gelişmede bir hayli mesafe almış bir ülkedir. Fakat daha önce de belirttiğim gibi ihtira hukukumuzu günümüz teknik ve sosyo-ekonomik koşullarına uyarlamak gerekmektedir. Aksi halde her geçen gün ülkemizde iyileşmesi zor yaralar açar.

3) Az gelişmiş ülkelerde durum

Bu ülkeler sınaî ve sosyo-ekonomik kalkınmalarını kendi güçleri ile yapamadıkları gibi, gelişmiş ülkelere yetişmeleri de mümkün görünmemektedir. Teknik ve ekonomik güçleri yeterli olmadığından başka ülkelerle lisans sözleşmesi yapmak suretiyle sanayide kalkınma hızlarını artırmaya çalışmaktadırlar.

4) Hiç gelişmemiş ülkelerde durum

Bu ülkelerde ihtira hukuku ya hiç yok veya tamamlanmamıştır. Bu ülkelerde hayat standardı düşüktür. Bazıları yeniliğe kapalı ülkeler olduğu için ihtiralarla da uğraşmazlar. Bazıları egemenliklerine yeni kavuştukları için ihtira hukuklarını da henüz oluşturamamışlardır. Afrika kıt’ası üzerindeki bazı ülkeler veya toplumlar buna örnek olarak gösterilebilir

BİBLİYOGRAFYA

- 1) **AYİTER, Nuşin** : İhtira Hukuku, Ankara, 1968.
- 2) **AYİTER, Nuşin** : Milletlerarası İhtira Hukukunun Bugünkü Durumu ve İktisaden Geri Kalmış Ülkelerde İhtira Hukuku Problemleri. Ankara, 1968.
- 3) **AYİTER, Nuşin** : Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri. Ankara, 1981.
- 4) **DESSEMONTET, F. and ANSAY, T.** : Introduction to Swiss Law. Kluwer, 1983.
- 5) **FRANÇON, Andre** : Journee d'etude relative a la loi du 13 juillet 1978 sur les Brevets d'Invention. Paris, 1979.
- 6) **M. PEDRAZZINI, Mario** : Le Contrat d'Entreprise
Le Contrat d'Edition
Le Contrat de Licence
Fribourg 1985
- 7) **SCHEUCHZER, Antoine** : Nouveaute et Activite Inventive en Droit Europeen des Brevets. Geneve 1981.
- 8) **OSMAOĞLU, Nevzat** : Dünya'da ve Türkiye'de Patentler Know-Howlar ve Markalar. Ankara, 1978.